

TURISTIČKA EDUCIRANOST LOKALNOGA STANOVNIŠTVA U TURISTIČKOJ DESTINACIJI

Eduard Kušen
Dijana Katica
Nina Kušen Tomljanović

Sažetak

Opća turistička educiranost lokalnoga stanovništva ili turistička pismenost, predstavlja značajan turistički resurs svake turističke destinacije, osobito one na ruralnom području. U Hrvatskoj se takva znanja stječu jedino spontano, turističkim samoobrazovanjem, za što je potreban period od 20 do 30 godina. U nekim zemljama s turističkom orijentacijom razvoja, opća turistička educiranost lokalnoga stanovništva se osmišljeno potiče. Mladi se od vrtića do mature, ležerno i usput, upoznaju s bitnim „tajnama“ turizma, ali i sa svim znamenitostima svog zavičaja. Tome pridonose i ugledni specijalizirani časopisi za slobodno vrijeme, kao i javne tribine, radionice i drugi skupovi vezani uz dokoličarsku turističku edukaciju. Razmatra se mogućnost da sličnim putem krene i hrvatsko osnovno turističko opismenjavanje. Pritom bi se glavne teme svrstale u dvije glavne skupine. Jednu, koja predstavlja „malu enciklopediju turizma“ (povijest turizma, turistički sustav, turističke motive i aktivnosti, turističke privlačnosti, turističke proizvode, ugostiteljsko-turističke objekte, turističke destinacije te gospodarsku važnost turizma), i drugu, označenu sintagmom „moj zavičaj – osnovna turistička destinacija“ (predstavljanje zavičaja te pregled potencijalnih i realnih turističkih atrakcija, drugih turističkih potencijala, turističkih suvenira, razglednica, karata, vodiča, ugostiteljsko-turističkih objekata i slično). U obrazovnom sustavu mogu se primijeniti različiti modaliteti implementacije navedenih tema, od izvanškolskih aktivnosti, preko dodatka predmetima o očuvanju baštine, do zasebnih predmeta s temom turizma.

Ključne riječi: turizam, edukacija, turističke atrakcije, lokalno stanovništvo.

UVOD

Opće turističko obrazovanje stanovništva neke zemlje predstavlja dio opće kulture naroda te zemlje. *Turistička educiranost lokalnoga stanovništva* pak predstavlja podrobniju turističku izvedenicu prethodne formulacije, a odnosi se na stalno stanovništvo određene turističke destinacije, koje nije profesionalno vezano uz sektor turizma, niti posjeduje formalno profesionalno turističko¹ obrazovanje. Smatra se da turistička educiranost lokalnoga stanovništva turističke destinacije predstavlja njen važan turistički resurs, koji se, u pravilu, nedovoljno koristi. Među hrvatskim turističkim destinacijama postoji velika razlika u turističkoj educiranosti njihovog lokalnoga stanovništva, što se ne istražuje i o čemu ne postoji svijest.

Tek u izravnim susretima lokalnoga stanovništva s turistima, „domoroci“ razotkrivaju razinu i razmjere svoje upućenosti u znamenitosti i druge turističke privlačnosti svoga zavičaja, ali pokazuju i spremnost da poznavanje svoga zavičaja podijele s posjetiteljima. U nekim europskim turističkim zemljama s dugom turističkom tradicijom, lokalno

¹ Naziv „turističko“, ovdje se rabi u najširem smislu sintagme „turistički sektor“, koji obuhvaća i ugostiteljstvo.

stanovništvo djeluje kao skriveni igrač, koji povremeno djeluje kao rezervni neformalni domaćin i volonterski vodič turističke destinacije. Osim toga, ono što je podjednako važno, ako ne i važnije, pokazalo se da turistički educirano lokalno stanovništvo djelotvornije sudjeluje u radu lokalne uprave i samouprave, osobito kada se odlučuje o turističkom razvoju i sudbini njihove turističke destinacije.

Bez obzira što se Hrvatska odavno počela turistički razvijati, a svoju bolju budućnost tražiti u intenzivnijem razvoju turizma, općem turističkom obrazovanju lokalnoga stanovništva, nije se poklanjala gotovo nikakva pozornost. Turistički sektor je bio zaokupljen profesionalnim obrazovanjem turističkih kadrova svih vrsta i svih razina, a osnovni i srednjoškolski sustav općeg obrazovanja, u turistički nerazvijenim područjima Hrvatske, nije od sektora dobivao dovoljan poticaj da se i za *fenomen turizma* u sustavu obrazovanja potraži najskromnija primjerena niša.

Tek se pri posebnom istraživanju turističkih resursa za potrebe turističkih atrakcija, u okviru njihovog funkcionalnog strukturiranja, *TURISTIČKA EDUCIRANOST LOKALNOGA STANOVNIŠTVA*, navodi kao *izravni turistički resurs* (Kušen 1999, 2002). Prema tome, lokalno stanovništvo, s eventualnim spontanom općim turističkim samoobrazovanjem, predstavlja sasvim određen *turistički potencijal* pripadajuće destinacije, koji se u osmišljenom upravljanju destinacijom, može koristiti kao važan subjekt njenog razvoja, ali i upravljanja njome. Turistička teorija i praksa, vrlo slabo ili nikako, ne prepoznaju posebnost ove educiranosti, koja lokalnom stanovništvu daje važnost *aktivnoga subjekta*, nasuprot brojnim istraživanjima svekolikog utjecaja turizma na lokalno stanovništvo, gdje ono, u pravilu, zadobiva tek *pasivnu ulogu objekta*.

Lokalno stanovništvo tradicijskih hrvatskih turističkih destinacija s kraja 19. stoljeća, poglavito toplica u kontinentalnom dijelu Hrvatske, a morskih lječilišta i kupališta u njenom primorskom dijelu, svojim je *spontanom samoobrazovanjem* steklo svojevrsno opće turističko obrazovanje, koje će kasnije pridonositi bržem i kvalitetnijem razvoju takvih turističkih destinacija. Primjerice, pozitivan utjecaj lokalnoga stanovništva Varaždinskih, Krapinskih, Stubičkih, Daruvarskih Toplica, Lipika, Opatije, Lovrana, Crikvenice, otočkih gradova M. Lošinja, Raba, Paga, Hvara, Starog Grada, gradova Splita, Makarske i Dubrovnika, te glavnog grada Zagreba i izletišta Samobora te drugih, održao se do danas. Također, buran turistički razvoj Hrvatske nakon Drugog svjetskog rata, pokazuje iste značajke kod lokalnoga stanovništva brojnih novih turističkih destinacija, koje je, u pravilu, spontanom turističkim samoobrazovanjem steklo zavidnu turističku kulturu.

Veliki prilog osmišljenom turističkom obrazovanju lokalnoga stanovništva, osobito turistički razvijenih područja, dao je zajednički projekt *Turistička kultura*, (Turistička kultura – preduvjet razvoja kulture i turizma) Odjel za prosvjetu, kulturu, šport, tehničku kulturu i informacije, Ureda državne uprave SDŽ i Coca Cola HBC Hrvatska, s brojnim vrlo vrijednim rezultatima, primjerice, *Priručnik namijenjen učiteljima za provedbu fakultativnog predmeta i slobodnih aktivnosti „Turistička kultura“* (2013) te *Nacionalna smotra turističke kulture u Hvaru*, (do sada održano 10). Riječ je o širokom frontu obrazovanja lokalnoga stanovništva osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta, uglavnom u turistički razvijenim dijelovima Hrvatske, čime nije obuhvaćen predškolski

uzrast niti odrasle osobe. Nažalost, vrlo veliki dio turistički nerazvijenih područja nije obuhvaćen ovom vrstom obrazovanja.

Cilj ovoga rada je da stručno što više afirmira navedenu vrstu turističkoga resursa, da ukaže na njegovu važnost kod upravljanja turističkom destinacijom, kod stvaranja prisnih kontakata turista i lokalnoga stanovništva, kod prezentacije i očuvanja turističkih privlačnosti zavičaja, kod kvalitete participacije lokalnoga stanovništva u radu lokalne uprave i samouprave te podizanja opće turističke kulture stanovništva zemlje koja ima ambiciju da znatan dio svog boljeg života veže uz razvoj turizma. Drugi je cilj istražiti mogućnost općega turističkog obrazovanja lokalnoga stanovništva u okviru redovnoga obrazovanja i obrazovanja odraslih, u turistički nerazvijenim, ili nedovoljno razvijenim potencijalnim turističkim destinacijama.

Zbog zapuštenosti ali i opširnosti ove teme, u radu su ekstenzivno korištene brojne informacije iz različitih izvora. Među njima valja izdvojiti iskustva na izradi 10-ak općinskih prostornih planova u razdoblju od 1976. do 1986. godine, iskustva u izradi 30-ak studija slučaja koje se mogu podvesti pod opći naziv dugoročnih planova razvoja turizma osnovnih turističkih destinacija i turističkih destinacija višeg reda, izrađivanih u Institutu za turizam od 1987. do 2017. godine i, ono što je osobito važno, terenski kontakti autora s lokalnim stanovništvom od 1970. godine naovamo.

Uz uvod, rad sadrži uporišta, inicijalni mozaik ključnih sastavnica koje su dovele do stvaranja koncepta „Turistička educiranost lokalnoga stanovništva“, zatim obrazovanje – pojedinačne inicijative, turistička kultura, te zaključak.

1. UPORIŠTA

1.1. Funkcionalna klasifikacija turističkih resursa

Istraživanje fenomena turističke privlačnosti, *potencijalnih i realnih turističkih atrakcija*, koje je započeto krajem 80-ih godina prošlog stoljeća, nije bilo moguće ostvariti izvan sustava ukupnih *turističkih resursa*. Tada je kreirana *osnovna funkcionalna klasifikacija turističkih resursa*, predstavljena u obliku tablice PRILOG FUNKCIONALNOM STRUKTURIRANJU TURISTIČKIH RESURSA (Kušen 1999). Ova tablica, u stavci 2.6. sadrži stavku *Turistička educiranost lokalnoga stanovništva* kao izravni turistički resurs. Tablica se kasnije dopunjavala u brojnim radovima (Kušen 1999, 2002, 2009, 2010, 2011 i 2017), ali se sadržaj stavke 2.6. trajno održao, a za posljednjih 20 godina nije bilo osporavanja ovakvog stava.

Tablica 1. Prilog funkcionalnom strukturiranju turističkih resursa

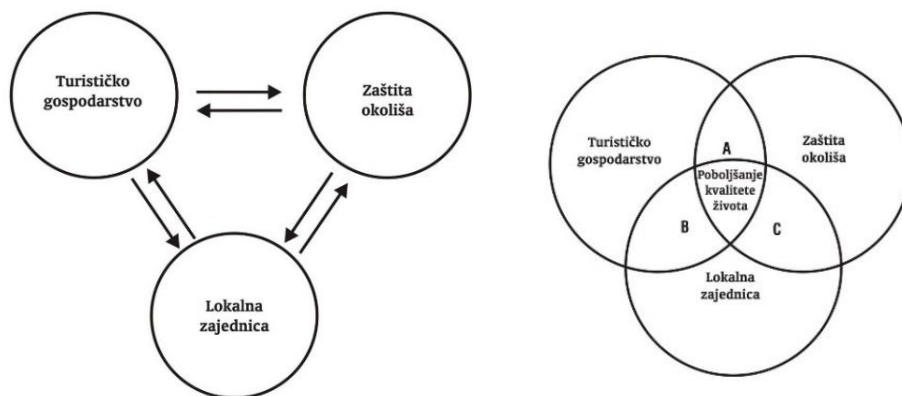
1. Temeljni turistički resursi
<ul style="list-style-type: none">• Turističke atraktivnosti i atrakcije
2. Ostali izravni turistički resursi
<ul style="list-style-type: none">• Turističke građevine• Turistički uređaji• Turističke agencije• Turističke informacije i promidžbeni materijali• Turistički kadrovi• Turistička educiranost lokalnog stanovništva• Turistička organiziranost destinacije• Sustav turističkog informiranja
3. Neizravni turistički resursi
<ul style="list-style-type: none">• Komunalna infrastruktura i sadržaji društvenog standarda• Geoprometni položaj• Prometna povezanost• Dobra prostorna organizacija• Lijepo oblikovane zgrade, ulice, trgovi, vrtovi, perivoji, gradski parkovi i sl.• Mirnodopsko stanje i politička stabilnost• Ostali resursi

Izvor: E. Kušen (1999), Metodologija prostorne valorizacije turističkih privlačnosti, doktorska disertacija Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 41.

1.2. Uloga lokalne zajednice u održivom razvoju turizma (WTO)

Specijalizirane stručne publikacije Svjetske turističke organizacije (WTO), poklanjaju osobitu pozornost participaciji lokalne zajednice u donošenju ključnih odluka o razvoju turizma u pripadajućoj turističkoj destinaciji. „Održivi turistički razvoj, Priručnik za lokalne planere“, WTO je objavio 1993. godine, a između ostalog, sadrži i dva crteža, koji zorno prikazuju dva pristupa u odnosu TURIZAM – OKOLIŠ – LOKALNA ZAJEDNICA. Prvi prikazuje raniji pristup u kojem tri subjekta, *Turističko gospodarstvo, lokalna zajednica i zaštita okoliša*, održavaju samo zasebne, dvojne međusobne veze, a na drugom je prikazan suvremeni pristup prema kojem su sva tri subjekta partneri u *održivom razvitku turizma* okupljeni oko zajedničkog cilja: *poboljšanje kvalitete života*, kako je to prikazano na slici 1.

Slika 1. Različiti pristupi suradnji turizma, okoliša i lokane zajednice

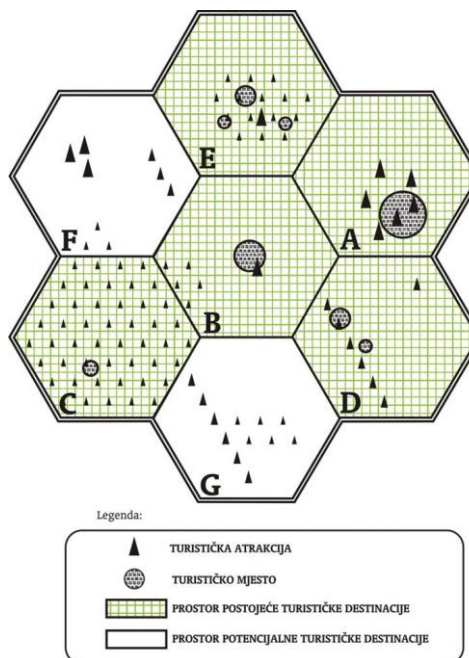

Izvor: Sustainable Tourism Development (1993) str. 17 i 35.

1.3. Potencijalne turističke destinacije

Knjiga Turistička atrakcijska osnova (Kušen 2002), u fenomen turističke destinacije donosi neke novitete, pače alate: *osnovna turistička destinacija*, ali i *prostor potencijalne turističke destinacije* (slika 2.).

Slika 2. Prostor potencijalne turističke destinacije

Izvor: E. Kušen, Turistička atrakcijska osnova (2002), str. 44.

Osnovna turistička destinacija kao zajednički funkcionalni turistički prostor dvaju ili više turističkih mjesta, s jasnim funkcionalnim turističkim granicama, do kojih seže turistički utjecaj turističkih mjesta, nosi miris zavičaja, nasuprot *turističkih destinacija višeg reda*, čije su granice unaprijed politički određene, primjerice, županije). Također, u domenu turističke destinacije unosi se neafirmirani pojam *prostor potencijalne turističke destinacije*, prostor koji je još turistički nerazvijen ali posjeduje dovoljno vrijednih turističkih privlačnosti, i služi kao instrument za izdvajanje perspektivnog turističkoga prostora, od ostalog turistički još nerazvijenog dijela zemlje. To su prostori u kojima treba lokalno stanovništvo unaprijed osmišljeno turistički obrazovati.

1.4. Tribina

Pitanje opće turističke educiranosti i edukacije lokalnoga stanovništva je u nas teško čitljiva i prepoznatljiva tema. Raspoložive tehnike istraživanja razine i sadržaja ovakve obrazovanosti lokalnoga stanovništva određene turističke destinacije su neracionalne za inicijalni ulazak u temu. Stoga su ponekad od velike važnosti, naoko obični izvori, ali s „pravom“ porukom. Primjerice, pismo hrvatskog „gastarbajtera“, objavljeno 2000. god. u tadašnjem glavnom nacionalnom dnevniku..

Okvir 1. Pismo iz Austrije

...ovdje cijela zemlja živi u znaku turizma!
...Turizam je privredna grana br. 1, ne samo po prihodima, već i po općem mjestu u svijesti društva i pojedinca. Od malih nogu, od osnovne škole, mali Austrijanci uče o znamenitostima svoje općine, svoga kraja i svoje pokrajine! D. Petrović

Izvor: VJESNIK, 2. svibnja 2000. godine.

Poruke pisma:

- Turizam je u turističkoj zemlji na visokom mjestu u svijesti društva i pojedinca!
- U turističkoj zemlji se od malih nogu u školi uči o znamenitostima svoga zavičaja.

1.5. “Terenski obilazak“, Svirče (Ivan Dolac) na otoku Hvaru

Stisnuto kamenjarskim amfiteatrom u njedrima otoka Hvara, 15 km zračne linije od grada Hvara i 5 km od Staroga Grada, selo Svirče, iz kojeg se ne vidi more, čiji stalni stanovnici velikim dijelom nisu znali ni plivati, selo čija je temperatura bila za ljetnih žega i nekoliko stupnjeva viša od okolnih sela, a preživljavalo se u njemu od mukotrpnoga poljoprivrednog, kako sami Svirčani kažu „težakog“ rada. Elita sela se mukotrпно probijala daleko od zavičaja, raštrkana po svijetu, poglavito u Zagrebu i Splitu, u pravilu na boljim mjestima i funkcijama. Usprkos tome, stanovništvo Svirča je ravnopravno participiralo u vjekovnoj mediteranskoj kulturi s ostalim stanovnicima cijeloga otoka.

Svoje prve šanse za razvoj turizma, Svirče je dobilo tek nakon proboja „rudarskog“ tunela između Pitava i Zavale, dugog 1,5 km, u 60-im godinama prošloga stoljeća. Kroz taj tunel, neplaniranu „adrenalinsku turističku atrakciju“, automobili su se jedva jednosmjerno „provlačili“ sa sjeverne na južnu stranu otoka, i obrnuto. Mogućnost

bavljenja turizmom bila je ostvariva tek desetak godina kasnije, početkom 70-ih. Zapravo, riječ je o Ivan Dolcu, lokalno zvanom sviračka „plaža“, o zaseoku sa stanovima za obavljanje sezonskih poljoprivrednih, poglavito vinogradarskih radova.

Ivan Dolac se nalazio s druge, južne strane brda „Vorh“ koje Svirčanima zaklanja pogled na more. Prije proboja tunela, od Svirča do sezonskih stanova putovalo se preko prijevoja „na noge“ i trajalo je preko 3 sata. Putovale su i radne životinje, mazge i magarci, kao i neke druge domaće životinje. Oporo, ali nezaboravno putovanje. Ivan Dolac je nastao 300 m poviše morske obale, koja je bila nepristupačna i netaknuta. Sezonsko naselje, izgrađeno od kamena i pokriveno kamenim pločama, morfološki se nije razlikovalo od bilo kojeg sela na otoku.

Zašto ovdje Ivan Dolac? Zato što su za pisanje ovoga rada bili na raspolaganju iscrpni podaci (bilješke i fotografije) o pedesetogodišnjoj, transformaciji Ivan Dolca, sezonskoga poljoprivrednog naselja u sezonsko turističko naselje, s početkom u ljeto 1968. godine². U samom Svirču, turisti su potražili svoj prvi smještaj prije desetak godina.

Turizam se u mukotrpnom težačkom okruženju, ovdje probijao mukotrпно, malim koracima. Domaćini su s godinama postali prijatelji sa stalnim gostima. Trebalo je gotovo 30 godina spontanoga turističkog samoobrazovanja tamošnjeg, pretežito težačkog stanovništva, ali i smjena generacija, koja se u međuvremenu dogodila, pa da se u prvoj dekadi novog milenija, ostvari prihvatljiva razina njihove turističke educiranosti, usprkos velike blizine legendarnih hrvatskih turističkih mjesta, Staroga Grada i grada Hvara. Ovi podaci se ne navode tek kurtoazno zbog turističke iznimnosti ovoga dijela Hrvatske, već kao dokaz i primjer puta koji čeka stanovnike potencijalnih turističkih destinacija koje se turistički tek trebaju razviti.

² Autor je 1968. godine, preko Tunela, po razgrnutom iskopu novog Hvarskog vodovoda, dopro do Ivan Dolca, od kojeg se građevni materijal na mazgama i tovarima prebacivao na morsku obalu gdje su Svirčani Slavko Carić i Tonko Carić gradili svoje prve turističke objekte, a profesor Dinko Vranković svoju vikendicu. Dvadeset godina uzastopno, autor je potom, ovdje provodio po pola mjeseca svoga istraživačkog odmora. Veliki dio toga vremena odsjedao je u starom naselju i večeri bez struje, ali uz nepatvoreni „plavac mali“, provodio na otvorenom s tamošnjim vinogradarima: Šime, Lešo, Toma, Ciro, Stipe, Jakov, i drugi te slušao domorodačke rasprave, nadmudrivanja, opis povijesti sela, tračeve i primjerene viceve, promatrajući, svjetlom nezagađeno nebo na kojem bi se oko 22 sata tada javljali prvotno lansirani sateliti. Otklon u razmišljanju ovih težaka prema turizmu bio je vrlo spor i nepovjerljiv. Sa sumnjom su pratili ono što se zbivalo „dolje“, na morskoj obali. Brat i sestra, Prošpe i Matijica, jedina dva stalna stanovnika Ivan Dolca, nisu sudjelovali u ovim „raspravama“. S njima se autor nalazio u polju, nakon žetve lavande, i u vinogradu, kod posebnih radova. Dio ovih iskustava opisan je u članku „Hrvatski otoci u deset slika, Prilog procjeni utjecaja turizma na razvoj hrvatskih otoka“, u časopisu Sociologija sela (Kušen 2001).

2. OBRAZOVANJE – POJEDINAČNE INICIJATIVE

2.1. Predškolsko obrazovanje – Ivanec, Dječji vrtić „Ivančice“

Dječji vrtić „Ivančice“ iz Ivanca, na inicijativu ravnateljice Suzane Divjak, a u suradnji s turističkom agencijom *Taubek tours*, kao poseban projekt „Mlinovi na Bistrici“ realizirala su djeca i odgajatelji istoimenog vrtića kao sjećanje na 20 mlinova koji su nekad „klopotali“ na tom potoku. MLINOVI NA POTOKU BISTRICA, Projekt Dječjeg vrtića „Ivančice“ iz Ivanca.. Promoviran je 18. lipnja 2016. godine.

Projekt je „potpuno svoj u odnosu na rutinske stavove turističkih stručnjaka i stavova većine odraslih turista, ali i đaka osnovnih i srednjih škola. S jedne strane, djeca mlinove doživljavaju segmentirano, kao vodu, kao hranu, kao kamenje, ribice i rakove te posebne biljčice, kao stare građevine i čudne uređaje, a s druge strane, potpuno uopćeno, uklopljene u potok Bisticu, u krajolik. Konačni rezultati su čudesni“ (prospekt). Postaje uz lokacije mlinova su opremljene su reprodukcijama dječih crteža predškolske dobi (slika 3.).

Slika 3. Interpretacijska ploča uz „Severov melin“ iz projekta Dječjeg vrtića „Ivančice“ iz Ivanca, MLINOVI NA POTOKU BISTRICA

Foto: E. Kušen

2.2. Osnovno obrazovanje – Ivanec, Osnovna škola Ivana Kukuljevića Sakcinskog

Iz knjige „ŠKOLSKI VREMEPLOV, Osnovna škola Ivan Kukuljević Sakcinski u Ivancu, 1839. – 2014.“ (2014), Proslava 175. godišnjice škole u Ivancu:

Trag škole koji ona ostavlja u lokalnoj zajednici je složen i slojevit... ..ovdje je izdvojena i opisana tek jedna od sastavnica tog traga, po mišljenju mnogih, najljepša i najprivlačnija. To je upoznavanje zavičajne baštine, prirodne i kulturne.

...Baština čini zavičaj, ona čini domovinu. Ona se štiti propisima, osobito zakonom o zaštiti prirode i zakonom o kulturnim dobrima, ali ona se poglavito štiti njenim upoznavanjem i razumijevanjem, ona se štiti na taj način stečenim spoznajama i osjećajima, ona se štiti obrazovanjem. Vjerojatno se stoga baština doživljava samo kao uzvišena i nedodirljiva kategorija, pa se često, neopravdano, zapostavlja njeno gospodarsko značenje...

...Turističke zemlje, kao Austrija, mnogo i dugo ulažu u turističko obrazovanje lokalnoga stanovništva, koje osmišljeno započinje već u osnovnoj školi...

...(Turističkoj devastaciji baštine) ...može se oduprijeti samo okolišno i turistički obrazovano lokalno stanovništvo pod uvjetom da ono ravnopravno sudjeluje u „trokutu odlučivanja“ što ga čine turističko gospodarstvo – zaštita okoliša – lokalna zajednica, okupljeni kao partneri oko zajedničkog cilja, poboljšanja kvalitete života... (Od turistički neobrazovanog lokalnoga stanovništva tu ne može biti koristi)...

Zaboravlja se da je turistički nerazvijenim krajevima, osim osiguranja investicija, najveći problem turistička needuciranost lokalnoga stanovništva. Dugoročno, škola tu može učiniti najveći pomak i dati najveći doprinos...

2.3. Srednjoškolsko obrazovanje – Zagreb,

Urbana područja velikih gradova su također potrebna turističke edukacije svoga lokalnoga stanovništva. O tome svjedoči projekt „Kultura turizma“, koji se provodi od školske godine 2010./2011. u Zagrebu, koji podrazumijeva jednosemestralnu izvannastavnu aktivnost, a ukupno trajanje izvedbe u svakoj kalendarskoj godini traje oko pola godine (od inicijalnog sastanka, formiranja timova, osmišljavanja projekta, izrade pa sve do finalne prezentacije).

Na preporuku Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport, svakoj školi se upućuje poziv na suradnju na projektu „Kultura turizma“. Potom se u školama odabiru voditelji projekata koji formiraju projektne timove (učenici i voditelji projekata), koji potom zajednički odabiru temu i naziv projekta te sastavljaju plan provođenja izvannastavne aktivnosti...

2.4. Inicijativa – Ivanečki poligon

Ivanečki turizam je još u samim povojima, riječ je o potencijalnoj turističkoj destinaciji, koji si ne može priuštiti stihijsko samoobrazovanje svog lokalnoga stanovništva, osobito ne onog najmlađeg, koje bi trajalo sljedećih trideset godina. Nema ni potrebe, jer, kako se pokazalo, u pojedinim ivanečkim obrazovnim strukturama, postoji zanimanje i razumijevanje, kako za gospodarski tako i kulturni aspekt turizma, fenomen, koji je naglašeno obilježio razdoblje nakon Drugog svjetskog rata i čija važnost dalje raste. Pritom, Ivancu stoje na raspolaganju iskustva turistički znatno razvijenijih zemlja, primjerice, austrijski pristup i rezultati općeg turističkoga obrazovanja lokalnoga stanovništva. Ivanečka osnovna škola je prošle godine sudjelovala m X. Nacionalnoj smotri turističke kulture u Hvaru s lokalnim ivanečkim specijalitetom „Ivanečki trempač“. Ohrabruju i vlastite konkretne inicijative u Ivancu, kako u osnovnoj školi, tako i u dječjem vrtiću.

Stoga bi valjalo poticati koordiniranu akciju na turističkom obrazovanju mladih Ivančana, poglavito u okviru upoznavanja i očuvanja lokalnoga okoliša putem turističkoga vrednovanja prirodne i kulturne baštine. Pritom se nameće potreba da u ovoj akciji sudjeluju sve tri razine obrazovanja, *dječji vrtić, osnovna škola i srednja škola*, što bi opravdalo naslovni slogan, OD VRTICA DO MATURE, UPOZNAJ SVOJ ZAVIČAJ, IVANEČKI KRAJ. Svaka od navedenih razina obrazovanja, u akciju bi se uključivala autonomno, prema svojim posebnostima, ali vodeći računa da pripada jednoj cjelini.

2.5. Opće turističko obrazovanje odraslih – revija „Vikend“ i Klub članova Selo

Zanimanje i otvorenost pučanstva prema nepolitičkim tekstovima o općem razvitku, prosperitetu i boljem životu, pa tako i novom hrvatskom fenomenu, turizmu, poglavito na jadranskoj obali, bili su u bivšoj državi veliki, što je godinama uspješno popunjavala revija za *slobodno vrijeme* „Vikend“. Nažalost, poslije rata, niti jedna izdavačka kuća nije našla interesa da na tržište stavi sličnu reviju za slobodno vrijeme, usprkos povojnim znakovima tržišta.

Poslije Domovinskoga rata, poslije blokade Jadrana, uništenja dijela turističkih kapaciteta, smještaja brojnih izbjeglica u očuvane hotele i bijega, osobito inozemnih turista s hrvatskog dijela Jadrana, pozornost turističkoga gospodarstva bila je usmjena na *razvoj turizma u kontinentalnom dijelu Hrvatske*. Utvrđivali su se turistički mega-projekti za razvoj turizma, zanimljiv je postao ruralni prostor kontinentalnog dijela Hrvatske, a izronile su potpuno nove teme, *ruralni turizam* i gotovo nikakvo *opće turističko obrazovanje stanovništva u ruralnim područjima*.

Tjednik „Vikend“

U vrijeme radničkih odmarališta, sindikalnih izleta, masovne izgradnje vikendica i značajnije participacije stanovništva u turističkim kretanjima, puk je s nestrpljenjem očekivao *kraj tjedna*, koji je godinama počinjao s *četvrtkom*, kada se na kioscima pojavljivao novi broj časopisa „Vikend“. Krovna izdavačka kuća Vjesnik je odnjegovala i Vikend, koji je objavljivao zanimljivo, atraktivno i politički neopterećeno štivo, nad kojim su bdjeli vrsni urednici. S odmakom od 30-ak godina, može se ustvrditi da „Vikend“ nije bio tek prikladna omotnica za hrpu tiskovnoga materijala za razbibrigu, već da je sadržavao uređivačku potku za podizanje *turističke kulture* domaćega stanovništva, kakva bi hrvatskom turizmu i danas itekako dobro došla. Naizgled, s današnjega gledišta, takva revija može izgledati preživjela komunikacija, kada se vidi djelatnost *one line* komunikacije, osobito kod mladih. Statistika pak upozorava da je starije lokalno stanovništvo u turistički nerazvijenim područjima, osobito ruralnim, nepismeno za elektronske publikacije.

„Klub članova Selo“

Kada je u 90-im godinama prošlog stoljeća *hrvatski kontinentalni prostor* preostao jedino *pribježište hrvatskoga turizma*, pokušalo se na sve moguće načine ubrzati razvoj turizma, poglavito u slabo razvijenim turističkim destinacijama, a osobito na prostorima potencijalnih turističkih destinacija. Na prijedlog tadašnje viceministrice turizma, u

Zagrebu je krajem 1997. godine osnovan Klub članova Selo, koji djeluje pod punim nazivom Hrvatska udruga za turizam i ruralni razvoj „Klub članova Selo“. Glavni cilj Kluba je promicanje, razvitak i unapređenje turizma, prvenstveno u ruralnim područjima. Njegova glavna djelatnost je stručno i profesionalno obrazovanje članova i drugih subjekta, putem predavanja, izložbi, sajмова i na druge načine. Posebno se izdvajaju obrazovne akcije, primjerice, seminar „Za razvoj ruralnih krajeva“ ili pak nagrade za najuspješnije sudionike u razvoju ruralnog turizma „Suncokret ruralnoga turizma Hrvatske“. Sve ove akcije ostavljaju dojmљiv doprinos turističkom obrazovanju lokalnoga stanovništva ruralnih područja.

3. TURISTIČKA KULTURA

Po učinkovitosti pozitivnog utjecaja na turističku edukaciju lokalnoga stanovništva, na kraju valja izdvojiti projekt „Turistička kultura“, koji je osmislila bivša ministrica Nensi Ivanišević. Po cjelovitosti, obuhvatu i razini, ovaj projekt je bez premca. Riječ je o zajedničkom projektu „*Turistička kultura*“, (Turistička kultura – preduvjet razvoja kulture i turizma, N. Ivanišević) Odjela za prosvjetu, kulturu, šport, tehničku kulturu i informacije, Ureda državne uprave Splitsko-dalmatinske županije i Coca Cola HBC Hrvatska, iz 2003. godine. Projekt pokriva širokom frontu obrazovanja lokalnoga stanovništva osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta, uglavnom u turistički razvijenim dijelovima Hrvatske, čime nije obuhvaćen predškolski uzrast niti odrasle osobe. U nastavku će se podsjetiti tek na dva bisera projekta, na Priručnik Turistička kultura i Nacionalne smotre turističke kulture u Hvaru.

3.1. Priručnik Turistička kultura

Priručnik namijenjen učiteljima za provedbu fakultativnog predmeta i slobodnih aktivnosti „Turistička kultura“, Ured državne uprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji, Odjel za prosvjetu, kulturu, šport, tehničku kulturu i informiranje, tiskan je 2013. godine. Sadrži sve ono o turizmu, što bi bilo optimalno za svakog člana lokalne zajednice u realnoj ili potencijalnoj turističkoj destinaciji. Na redu je jedinstveni mrežni priručnik o turističkoj kulturi.

3.2. Nacionalna smotra turističke kulture u Hvaru

Iz dostupne građe, može se zaključiti da je područje Splitsko-dalmatinske županije bilo glavni poligon za provođenje ovog projekta, poglavito škole, pa je i to moglo presuditi da se, iz čisto praktičnih razloga, u gradu Hvaru, izvan turističke sezone, održavaju nacionalne smotre turističke kulture, posljednja, deseta, u listopadu 2017. godine, na temu *Okusi i mirisi moga zavičaja*. Prethodna, deveta smotra turističke kulture, održana 2016. godine, bila je na temu *Slikom i zvukom kroz moj zavičaj*. U natjecanju mogu sudjelovati svi učenici osnovnih i srednjih škola, đačkih domova, kao i posebnih odgojno-obrazovnih ustanova.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Opće turističko obrazovanje stanovništva neke zemlje predstavlja dio opće kulture naroda te zemlje. *Turistička educiranost lokalnoga stanovništva* pokazatelj je općega turističkog obrazovanja lokalnoga stanovništva neke turističke destinacije, koje nije profesionalno vezano uz sektor turizma, niti posjeduje formalno profesionalno turističko obrazovanje. Smatra se da primjerena turistička educiranost lokalnoga stanovništva turističke destinacije predstavlja njen *značajan turistički resurs*, koji, paralelno s razvojem turizma u destinaciji, nastaje spontano ili pak osmišljeno.

Hrvatska, osobito u svom kontinentalnom dijelu, ima brojne potencijalne, a turistički još nerazvijene destinacije čije se lokalno stanovništvo ne smije prepustiti stihijskom i spontanom procesu turističkoga samoobrazovanja, koji, bez osmišljenih akcija, može potrajati i do 30 godina.

Turistička teorija i praksa, vrlo slabo ili nikako, ne prepoznaju posebnost ove vrste turističke educiranosti, u odnosu na proširena istraživanja utjecaja koji turizam u cjelini ima na lokalnu zajednicu. U prvom slučaju, u kojem je riječ o turističkoj educiranosti lokalnoga stanovništva, lokalno stanovništvo se promatra kao *aktivni subjekt*, dok u drugom slučaju, ono, u pravilu, zadobiva tek *pasivnu ulogu objekta*.

Uporišta za ovakve stavove nađena su u publikacijama i dokumentima Svjetske turističke organizacije (WTO), primjerice, u publikaciji „*Održivi turistički razvoj, Priručnik za lokalne planere*“, WTO (1993). s naglaskom na tri ključna sudionika pri donošenju odluka o turističkom razvoju destinacije: TURIZAM – OKOLIŠ – LOKALNA ZAJEDNICA, i u rezultatima domaćih istraživanja fenomena turističkih privlačnosti (Kušen 1999), kada je u okviru klasifikacije funkcionalnog strukturiranja turističkih resursa izdvojena stavka *Turistička educiranost lokalnoga stanovništva*, kao izravni turistički resurs.

Za razumijevanje sadržaja i procesa turističkoga obrazovanja lokalnoga stanovništva turističke destinacije, potrebno je poznavati i razumjeti još nedovoljno afirmirani pojam, *prostor potencijalne turističke destinacije*, prostor, koji je sam turistički nerazvijen, ali posjeduje dovoljno vrijednih turističkih privlačnosti, potencijalnih turističkih atrakcija, te može poslužiti kao instrument za izdvajanje turistički perspektivnog područja od ostalog turistički nerazvijenog područja zemlje, bez osnovnih preduvjeta za razvoj turizma.

Određena terenska praćenja, potvrđuju da je spontano turističko samoobrazovanje lokalnoga stanovništva, bez osmišljenih akcija, trajalo i do 30 godina, što može biti povod za veće zanimanje za problem turističkoga obrazovanja lokalnoga stanovništva.

Javlja se brojne pojedinačne inicijative za osmišljeno turističko obrazovanje lokalnoga stanovništva, čiji nositelji mogu biti dječji vrtići, osnovne i srednje škole, organizacije za obrazovanje odraslih, ali i sredstva javnog informiranja. Posebni doprinos ovakvom obrazovanju pridonosi projekt Kultura turizma.

Još jednom je potvrđeno da turistička educiranost lokalnoga stanovništva predstavlja važan *izravni turistički resurs svake turističke destinacije*, da ovakva educiranost lokalnom stanovništva, tom stanovništvu treba osigurati status *aktivnog subjekta* u razvoju turizma destinacije, i da ga treba razlikovati od onih nalaza o djelovanju turizma na lokalno stanovništvo koji ga pretvaraju u *pasivni objekt* promatranja.

LITERATURA

- Kušen, E. (1999), *Metodologija prostorne valorizacije turističkih privlačnosti*, Doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Kušen, E. (2001), "Hrvatski otoci u deset slika: Prilog procjeni utjecaja turizma na razvoj hrvatskih otoka", *Sociologija sela*, Vol. 39, br. ¼, 109-152.
- Kušen, E. (2002), *Turistička atrakcijska osnova*, Institut za turizam, Zagreb.
- Kušen, E. (2014), "Trag škole u njenoj zajednici s aspekta njegovanja baštine", u *Školski vremeplov*, Osnovna škola Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Ivancu, 1839.-2014., OŠ Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Ivanec, 141-150.
- Kušen, E. (2017), "Tourism Attraction System", in *Evolution of Destination Planning and Strategy, The Rise of Tourism in Croatia*, ed. Dwyer, L. Tomljenović, R. & Ćorak, S., Palgrave Macmillan, London.
- Sustainable Tourism Development, Guide for Local Planners (1993), WTO, Madrid.
- Turistička zajednica grada Zagreba (2016), *Kultura turizma*.

TOURISM EDUCATION OF LOCAL POPULATION IN TOURIST DESTINATION

Abstract

The general tourism education of the local population, or tourism literacy, represents a significant tourism resource of every tourism destination, especially those in rural areas. In Croatia, such knowledge is gained only spontaneously, by self-education, which requires a period of 20 to 30 years. In some countries with a tourism development orientation, the general tourism education of the local population has been encouraged. Young people from kindergarten to graduation, leisurely and informally, get acquainted with the essential "secrets" of tourism, but also with all the sights of their homeland. Prominent specialized journals contribute in that sense as well as public forums, workshops and other meetings related to tourism education. This paper considers the possibility of starting a similar process of basic tourism literacy in Croatia. In that case, the main topics would be grouped into two main groups. The first, which would represent a "small encyclopaedia of tourism" (history of tourism, tourism system, tourist motives and activities, tourism attractiveness, tourism products, catering and tourism facilities, tourism destinations and economic importance of tourism), and the other, named "my homeland – the basic tourism destination" (presentations of the homeland and an overview of potential and real tourism attractions, other tourism potentials, tourist souvenirs, postcards, maps, guides, catering and tourism facilities etc.). Different models of implementation of these topics could be applied in the education system, from extracurricular activities, through heritage conservation classes, to classes related to tourism.

Keywords: tourism, education, tourism attractions, local population.

dr. sc. **Eduard Kušen**, prof. visoke škole
Veleučilište VERN¹
Trg bana J. Jelačića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska
Institut za turizam (vanjski suradnik)
Vrhovec 5, 10000 Zagreb, Hrvatska
E-mail: eduard.kusen1@gmail.com

mr. sc. **Dijana Katica**, dr. med. vet.
Hrvatska udruga za turizam i ruralni razvoj "Klub članova selo"
Jurkovićeva 8, HR-10000 Zagreb, Hrvatska
E-mail: dijana.katica@ekoetnogrupa.hr

Nina Kušen Tomljanović, prof.
Zaklada hrvatskoga državnog zavjeta
Gundulićeva 21, 10000 Zagreb, Hrvatska
E-mail: nina.kusen.tomljanovic@gmail.com